

■ УДК 378.013.78:130.2

В. М. Шейко, доктор історичних наук, професор, Харківська державна академія культури, м. Харків

ЕВОЛЮЦІЯ ЗМІСТОВИХ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПАРАДИГМ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ТА КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Розглядаються процеси еволюції змістових і функціональних парадигм освіти в контексті сучасних глобалізаційних соціальних та культурно-мистецьких трансформацій. Особлива увага приділяється трактуванню змісту освіти, її функцій і методів в умовах становлення інформаційної цивілізації. При цьому висвітлюються аспекти ролі в суспільстві інституту освіти як такого, його соціальних, культурно-мистецьких трансформацій.

Ключові слова: змістові та функціональні парадигми освіти, соціологія освіти, культура, мистецтво, еволюція, соціальна трансформація освіти.

В. Н. Шейко, доктор исторических наук, профессор, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ЭВОЛЮЦИЯ СОДЕРЖАТЕЛЬНЫХ И ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ПАРАДИГМ ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ СОЦИАЛЬНЫХ И КУЛЬТУРНО-ИСКУССТВОВЕДЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Рассматриваются процессы эволюции содержательных и функциональных парадигм образования в контексте социальных и культурно-искусствоведческих трансформаций. Особенное внимание уделяется трактовке содержания образования, его функций и методов в условиях становления информационной цивилизации. При этом освещаются аспекты роли в обществе института трансформации образования, его в социальных, культурно-искусствоведческих трансформаций.

Ключевые слова: содержательные и функциональные парадигмы образования, социология образования, культура, искусство, эволюция, социальная трансформация образования.

V. M. Sheyko, Doctor of Historical Sciences, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

EVOLUTION OF THE INFORMATIVE AND FUNCTIONAL PARADIGMS OF EDUCATION IN THE CONTEXT OF CURRENT SOCIAL, CULTURAL AND ART TRANSFORMATIONS

The processes of evolution of the informative and functional paradigms of education in the context of social, cultural and art transformations are examined. Special attention is paid to the interpretation of the content

of education, its functions and methods under conditions of formation of information civilization. The aspects of the role of the institution of transformation of education in social, cultural and art transformations are described.

Key words: informative and functional paradigms of education, sociology of education, culture, art, evolution, social transformation of education.

Постановка проблеми. Нині освіта як одна з найважливіших сфер людської діяльності, що забезпечує формування інтелектуального потенціалу суспільства, у багатьох країнах перебуває в складному становищі. Воно визначається певними протиріччями, зокрема між традиційним темпом навчання людини і постійним прискоренням темпу виникнення нових знань. Сьогодні повною мірою проявилася залежність сучасної цивілізації від тих здібностей і якостей особистості, що закладаються освітою. Саме тому можливість сталого розвитку суспільства, успішного подолання й запобігання глобальним кризам, національним та іншим конфліктам, характерним для сучасного етапу розвитку цивілізації, пов'язана з досягнутим рівнем освіти всіх членів суспільства. Особливо інтенсивно вказані процеси відбуваються в культурологічно-мистецькій моделі. **Аналіз існуючої літератури** за означеною тематикою здійснено автором у попередніх статтях. **Мета статті** — простежити еволюцію змістових та функціональних парадигм освіти в контексті сучасних соціальних та культурологічно-мистецьких трансформацій [9; 11; 12; 13; 14; 15].

Виклад основного матеріалу дослідження. Система освіти ґрунтується на певному розумінні світу, місця й ролі людини в ньому. Цей світогляд визначає цілі і завдання освіти, її зміст, принципи й методи.

Особливостями освіти на сучасному етапі є цілісність, міждисциплінарність, методологічний плюралізм, відкритість процесу пізнання, інтеграція різного роду інформації. З іншого боку, сьогодні повною мірою проявилася фундаментальна залежність людської цивілізації від тих здібностей і якостей особистості, що формуються в освіті. Це твердження справедливе щодо всіх сфер життя суспільства: політики, економіки, соціальної та духовної сфер [7].

Отже, освіта — це шлях у майбутнє, спосіб життя, надія на можливість подолання глобальної кризи й інтерсоціальних проблем сучасної цивілізації, створення необхідних умов для виживання і подальшого безпечного розвитку людства. У відкритому, світі, де майбутнє не можна з точністю визначити, а сьогодні має кілька потенційних ліній розвитку, людина перебуває в ситуації постійного вибору, пошуку найоптимальнішого рішення відповідно до умов, що змінюються. Сучасна освіта передбачає, насамперед, відкритість майбутньому, а її подальший розвиток пов'язаний з подоланням

закритості й доданням процесу навчання відкритого, творчого спрямування. Традиційна система освіти нездатна вирішити це завдання достатньо ефективно.

Сучасна освіта — це соціальний інститут, що виконує соціальну, інформаційну, економічну і культурно-мистецьку функції в суспільстві в їх новому якісному стані [8; 10; 16; 17; 19].

Соціальна функція освіти полягає в участі в процесах соціалізації особистості й відтворенні соціально-статусної структури суспільства. У сучасному суспільстві подібна соціалізація є подвійною: як технологічно-культурна, так і політична. Основне протиріччя полягає в тому, що громадянська соціалізація спрямована на формування стереотипу соціальної легітимності особистості, свідомого долучення її до системи соціальних відносин, водночас технологічний аспект — на подолання існуючого стереотипу. Тому сучасна освіта має спрямовуватися на вирішення цього протиріччя: суспільство потребує соціально активних членів, лояльних до існуючої соціально-політичної структури і здатних виконувати свої функції на відповідному культурно-технологічному рівні.

Інформаційна функція освіти визначається тим, що на межі другого й третього тисячоліть практично здійснений перехід від індустріальної цивілізації до інформаційної. Інформатика є основою нового комплексу наукових дисциплін, який стане науковою базою інформаційної цивілізації. Освіта — засіб засвоєння готових загальноновизнаних знань, постійного, безупинного обміну інформацією між людьми протягом усієї їх життєдіяльності і передбачає не тільки засвоєння здобутих знань, але і передачу своїх в обмін на здобуті.

Сьогодні економічна функція полягає у формуванні соціально-професійної структури і працівника, котрий здобув не тільки необхідні знання, набув навичок й умінь, але й опанував творче вирішення проблемних ситуацій, самостійне моделювання майбутніх соціально-економічних процесів, орієнтованих на перспективу.

Культурно-мистецька функція полягає у використанні матеріальних і духовних цінностей з метою соціалізації і формування творчих здібностей людини в поєднанні з можливостями нових інформаційних технологій, які надають необмежені перспективи для нетрадиційних підходів в освіті з метою забезпечення найповнішої соціально-професійної і загальнокультурної самореалізації особистості.

Створення перспективної системи освіти, здатної підготувати населення до життя в зовсім нових умовах інформаційної цивілізації, — одна з найважливіших і найактуальніших проблем сучасного суспільства, вирішення якої можливе лише на рівні міждержавної і державної політики. Державна освітня політика — це соціальний

інститут, за допомогою якого реалізується діяльність держави зі створення світоглядно-технологічних основ соціалізації населення.

Сучасне ставлення до розвитку освіти, зокрема культурологічно-мистецької, визначається певними обставинами.

1. Кардинальними соціальними, культурологічно-мистецькими й науково-технічними змінами, що видозмінили умови суспільного розвитку і прискорили прогрес в освіті. Подальший розвиток демократії і ринкових відносин, досягнення гармонії особистості і суспільства в згоді з природою можливі тільки на базі широкої фундаментальної і цілісної освіти, здатної реалізувати потреби людини в зміні сфер діяльності впродовж усього її життя. Підвищення загального рівня освіченості суспільства, усунення односторонності в його психологічних настановах надасть суспільству необхідної стабільності, контактам людей — належної толерантності, а кожній людині — дійсної свободи думки й справи.

2. Зміною вимог до сучасних систем освіти. Нова освітня парадигма має відбивати потреби людської цивілізації на початку XXI ст. та її культурно-мистецької складової. Специфіка перспективної системи освіти, мабуть, полягає в тому, що освітня система повинна не тільки «озброювати» знаннями, але, внаслідок постійного й оперативного їх відновлення, формувати потреби і можливості неперервної самоосвіти. У результаті освіта має стати таким соціальним інститутом, який надаватиме людині різноманітні освітні послуги для неперервного навчання, забезпечувати можливість здобуття післявузівської і додаткової освіти.

3. Посиленням ролі інформаційних компонентів освіти. Темпи технологічного, науково-технічного та культурно-мистецького прогресу сьогодні такі, що багато знань застарівають протягом 2–3 років. Тому в перспективній системі фундаментальної освіти повинні домінувати інформаційні компоненти: жити і працювати випускникам цієї системи доведеться в інформаційній цивілізації, де пріоритетну роль відіграватимуть фундаментальні знання про інформаційні процеси в природі і суспільстві та нові інформаційні технології.

4. Об'єктивною необхідністю випереджаючої освіти. Ідея випереджаючої освіти є однією з принципово важливих і конструктивних у сфері стратегії подальшого розвитку сучасної системи освіти. Суть її полягає в забезпеченні випереджальності розвитку системи освіти відповідно до інших чинників, які зумовлюють соціально-економічний, політичний і культурний розвиток суспільства на основі принципової орієнтації на майбутнє, умови життя і професійної діяльності, у яких опиниться випускник навчального закладу через 4–6 років. Саме тому в освітньому процесі мають фігурувати насамперед такі наукові

знання, засоби навчання, освітні технології і методики, дисципліни і курси, що здатні відбивати фундаментальні моменти двоєдиного процесу інтеграції і диференціації в науці, використовувати досягнення кібернетики, синергетики й інших галузей знань, які виникають на межі наук і дозволяють виходити на системний рівень пізнання дійсності, використовувати механізми самоорганізації та саморозвитку явищ і процесів.

5. Посиленням ролі дистанційної освіти на основі використання сучасних, перспективних інформаційних і телекомунікаційних технологій та засобів віддаленого доступу до розподілених баз даних і знань науково-технічної та навчально-методичної інформації. Розвиток цього напрямку особливо важливий для країн, що мають не лише значну територію. Створення ефективних систем дистанційного навчання в таких країнах не тільки істотно підвищує доступність якісної освіти для значної частини населення, але сприяє вирішенню проблеми освіти для людей з обмеженою рухливістю, а також для населення, котре з тих чи інших причин не має можливості скористатися послугами очного навчання. Дієвим стимулом для розвитку дистанційного навчання є досягнення в галузі технологій навчання, засобів масової інформації та зв'язку. Ця форма навчання набула загального визнання і широко використовується в багатьох країнах світу. З її подальшим розвитком пов'язується вирішення багатьох соціально-економічних, політичних і культурних проблем розвитку суспільства.

Умови існування людства на початку XXI ст. потребують переходу до нової стратегії розвитку суспільства на основі знань і високоефективних технологій. Формування перспективної системи освіти, особливо з урахуванням тенденцій становлення віртуальних середовищ навчання, є одним з найважливіших напрямів розвитку світового співтовариства.

Необхідна передумова соціальної стабільності і нормального функціонування будь-якого суспільства — наявність загально визнаної системи духовних, культурно-мистецьких цінностей (культури), що містить спільні ідеали, символи, вірування, мораль, традиції, норми поведінки та ін. Конкретним механізмом забезпечення стабільності суспільства є соціальні інститути, ціннісно-нормативні комплекси, за допомогою яких визначаються і контролюються дії людей життєво важливих сферах — економіці, культурі, мистецтві, політиці, освіті, родині тощо. Тому соціальні інститути — це тип соціальної організації, діяльність якої спрямована на здійснення фундаментальних потреб суспільства, таких як: відтворення і соціалізація своїх

членів, створення матеріальних благ, координація спільної діяльності людей, здійснення соціального контролю над їх поведінкою та ін.

Успішна діяльність інституту можлива лише за умов реалізації:

1) наявності соціальних норм та інструкцій, що регулюють поведінку людей у межах інституту;

2) інтеграції його в соціально-політичну і ціннісну структуру суспільства, що, з одного боку, забезпечує формально-правову основу діяльності інституту, а з іншого — дозволяє здійснити соціальний контроль над відповідними типами поведінки;

3) наявність необхідних матеріальних засобів і умов для забезпечення успішного виконання інститутами нормативних настановок і здійснення соціального контролю [2].

Соціальний інститут можна розглядати як ціннісно-нормативну структуру з відповідними соціальними позиціями, самостійну соціальну систему, точніше, підсистему соціального цілого, діяльність якої пов'язана з реалізацією життєво важливої потреби значної соціальної системи (суспільства). Таким чином, між соціальним інститутом, розглянутим як підсистема, і соціальною системою загалом існують певні (функціональні) залежності, завдяки яким забезпечуються стабільність і розвиток суспільства.

Під функціями соціальних інститутів зазвичай розуміють різні результати їх діяльності, що впливають на збереження і підтримку стабільності соціальної системи загалом. Сам термін «функція» часто трактується в позитивному смислі: сприятливі наслідки діяльності соціального інституту, його позитивний внесок в інтеграцію та збереження суспільства. Тому діяльність соціального інституту вважається функціональною, якщо вона сприяє збереженню стабільності й інтеграції суспільства. Цю діяльність можна розцінювати як дисфункціональну, якщо вона перешкоджає виконанню соціальних потреб системи, працює не на її збереження, а руйнування. Наростання дисфункцій у діяльності соціальних інститутів може призвести до соціальної дезорганізації, нестабільності соціальної системи [2].

У процесі нормального функціонування і розвитку суспільства важливу роль відіграє соціальний інститут освіти, завдяки якому набуті попередніми поколіннями матеріальні та духовні цінності, знання, досвід, традиції передаються новому поколінню і засвоюються ним. Освіту можна охарактеризувати як відносно самостійну систему, завданням якої «є систематичне навчання й виховання членів суспільства, орієнтоване на здобуття певних знань (насамперед наукових), формування ідейно-моральних цінностей, умінь, навичок, норм поведінки, зміст яких визначається соціально-економічним

і політичним ладом суспільства, рівнем його матеріально-технічного розвитку» [3].

У сучасній соціології прийнято розрізняти формальну й неформальну освіту [4]. Термін «формальна освіта» передбачає, по-перше, існування в суспільстві спеціальних установ (школи, училища, технікуму, вчз тощо) для здійснення процесу навчання. По-друге, домінуюча в сучасній цивілізації система освіти підпорядковується офіційно запропонованому державою освітньому стандарту, що визначає мінімальні межі знань і умінь, необхідних суспільству в різних сферах професійної діяльності. Крім того, державний освітній стандарт містить певні соціокультурні орієнтації, пов'язані з навчанням і вихованням молодого покоління відповідно до: а) нормативного канону особистості (громадянина), прийнятого в певному суспільстві; б) нормативних вимог до виконання прийнятих у суспільстві соціальних ролей. Тому діяльність системи формальної освіти визначається існуючими в суспільстві культурними стандартами, ідеологією й політичними настановами, які втілюються в державній політиці в галузі освіти.

У соціології об'єктом вивчення є насамперед система формальної освіти, ототожнена з процесом освіти загалом, оскільки освітні установи в ньому відіграють вирішальну роль. Що ж стосується терміна «неформальна освіта», то під ним розуміється несистематизоване навчання індивіда знань і навичок у процесі взаємодії з навколишнім соціальним середовищем (друзями, однолітками та ін.) або через індивідуальне долучення до культурних цінностей, газет, радіо, телебачення тощо. Неформальна освіта — важлива складова соціалізації індивіда — допомагає йому засвоювати нові соціальні ролі, сприяє духовному розвитку, але стосовно системи формальної освіти в сучасному суспільстві вона відіграє допоміжну роль. Надалі, говорячи про соціологічні проблеми освіти, матимемо на увазі, насамперед, систему формальної освіти.

Розглянемо докладніше функції інституту освіти, які він виконує в сучасному суспільстві. Їх немало, і різні автори акцентують на різних аспектах діяльності інституту освіти [6, 20]. На нашу думку, найбільшу культурну й соціальну значимість мають такі чотири функції інституту освіти.

По-перше, це — трансляція і поширення культури й мистецтва в суспільстві — перша і найістотніша. Суть її полягає в тому, що за допомогою інституту освіти відбувається передача від покоління до покоління цінностей культури, які розуміються в найширшому смислі слова (наукові знання, досягнення в галузі мистецтва і літератури, моральні цінності й норми поведіння, досвід і навички тощо).

Протягом історії людства освіта була головним джерелом знань, найважливішим інструментом просвіти суспільства. Не слід забувати, що культура та мистецтво кожного народу має свої національно-етнічні особливості, тому система освіти відіграє важливу роль у підтримці і збереженні національної культури, її унікальних особливостей, долучаючись до яких, індивід стає носієм національної психології і національної свідомості народу.

По-друге, — функція соціалізації, або формування в молодого покоління настанов, ціннісних орієнтацій, життєвих ідеалів, що домінують у суспільстві. Завдяки цьому молодь бере участь у житті суспільства, соціалізується та інтегрується в соціальну систему. Навчання рідної мови, вітчизняної історії, принципів моралі і моральності слугують передумовою для формування в молодого покоління загально визнаної системи цінностей, прийнятої в суспільстві й культурі. Підростаюче покоління навчається розуміти інших людей і самих себе, стає свідомим учасником громадського життя. Зміст здійснюваного системою освіти процесу соціалізації й виховання дітей значною мірою залежить від існуючих у суспільстві ціннісних стандартів, моралі, релігії та ідеології. У доіндустріальних суспільствах релігійне виховання було складовою шкільного навчання. У сучасному промислово розвиненому суспільстві релігія (церква) відокремлена від держави, під контролем якої перебуває система формальної освіти, тому релігійна освіта й виховання здійснюється або в межах родини, або в спеціальних недержавних навчальних закладах.

Якщо визнати, що моральне виховання й формування світогляду — це найважливіші компоненти процесу соціалізації, який здійснює сучасна школа, то правомірно говорити про необхідність формування передусім загальнолюдських цінностей і гуманістичної моралі молоді. Це досягається значною мірою під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу (літератури, історії, світової художньої культури, філософії та ін.), що відіграють важливу роль у системі не тільки шкільної, але й освіти внз, і водночас позитивно впливають на викладання природничо-наукових і технічних дисциплін.

По-третє, соціальна селекція — одна з найважливіших функцій інституту формальної освіти. Структура освітнього процесу надає можливості на початкових етапах здійснювати диференційований підхід до учнів з метою добору найздібніших і найталановитіших, а також набути освітнього статусу відповідно до індивідуальних інтересів та можливостей. У будь-якій країні після обов'язкової середньої освіти більшість молоді навчається в технічних училищах і коледжах, інші продовжують навчання в середній школі, а потім

вступають до внз, коледжів і училищ. Після закінчення закладу дехто починає працювати у сфері народного господарства, інші вступають до аспірантури, здійснюють наукову кар'єру та ін.

З точки зору соціології, результати здійснюваного інститутом освіти процесу селекції надзвичайно важливі, оскільки його кінцевим результатом (коли різні групи молоді завершують освіту й мають професію) є розміщення людей за різними соціальними позиціями в соціальній структурі суспільства. За допомогою цього механізму здійснюються відтворення й відновлення соціальної структури суспільства, без чого неможливе його нормальне функціонування. Інший важливий аспект цього процесу полягає в тому, що завдяки йому розпочинається соціальна мобільність: набуття професії, долучення людини до професійної діяльності. Система освіти, головню вищої, у сучасній цивілізації слугує найважливішим каналом вертикальної соціальної мобільності, оскільки без диплома внз неможливо мати престижну й високооплачувану роботу. З цим пов'язана висока цінність освіти в промислово розвинених країнах світу і поширений у багатьох прошарках суспільства «синдром досягнення», коли батьки прагнуть прищепити дитині необхідність здобуття освіти, усіляко розвивають і стимулюють її інтерес до навчання, тому що її майбутня кар'єра безпосередньо залежить від рівня здобутої освіти. Значимо, що рівень освіти, поряд із прибутком і престижністю професії, є найважливішим показником соціального статусу людини в сучасній цивілізації.

І, нарешті, по-четверте, функція соціальної та культурно-мистецької зміни є прерогативою сучасного інституту освіти, яка реалізується двома взаємозалежними способами. Перший — у процесі наукових та духовних досліджень, наукових досягнень і відкриттів, здійснених у внз. Сприяючи науковому прогресу, вища школа здійснює істотний внесок у збагачення й розширення культурної спадщини суспільства. Крім того, через тісні зв'язки університетів з промисловістю, характерні для західних країн, відбувається інтеграція науки, вищої освіти й виробництва, результатом якої є прискорення науково-технічного та культурологічного прогресу. Університети більшою мірою стають науково-дослідними центрами, що виконують теоретичні й прикладні дослідження, експериментальні розробки на замовлення промислових фірм і державних установ [1]. Одночасно інтенсивний розвиток наукових досліджень у внз сприяє вдосконаленню освітнього процесу, оскільки нові наукові ідеї і відкриття оперативно долучають до навчальних програм, сприяючи підвищенню якості підготовки фахівців.

Другий спосіб реалізації функції соціальної та культурної зміни реалізується через систему середньої освіти й впливає на процес соціальних змін через її зв'язок з економікою, наукою й культурою. Відповідно до цього, у шкільній освіті необхідно впроваджувати інноваційні процеси, пов'язані з завданнями пошуку й опанування нових способів і методів навчання, за допомогою яких підвищується ефективність освіти.

Особливо важливою є роль школи в тих країнах, які перебувають у стані переходу від традиційного суспільства до сучасної інформаційної цивілізації, де відбувається процес модернізації. Система освіти, джерело знань і освіченості, є одним із головних інструментів у боротьбі з різними пережитками, консервативними традиціями, які гальмують суспільний прогрес. Освітня система відіграє важливу роль у формуванні особистості нового типу, планетарного мислення, нового громадянина, позбавленого догматичних стереотипів ідеології техногенної цивілізації, здатного бути активним учасником соціально-економічних, культурно-мистецьких і політичних перетворень своєї держави й світу.

Проаналізуємо внутрішню організацію і структуру системи освіти. У соціології система освіти та її головні компоненти — школи й вnz — розглядаються як типи складної формальної організації. Такий підхід, на перший погляд, здається недоцільним, штучним: адже, здавалося б, неможливо порівнювати школу і промислову фірму, що є, як відомо, зразковою моделлю формальної організації. Проте існують деякі вагомі підстави для того, щоб розглядати систему освіти як формальну організацію. По-перше, у ній, як і будь-якій формальній складно організованій системі, існує ієрархічна система управління, вищою ланкою якої є апарат її керівництва. Другий етап управлінської ієрархії представлений департаментами освіти федеративних адміністративних органів, що скеровують і координують діяльність навчальних закладів регіону. На нижніх управлінських щаблях перебувають ректори й декани вnz, директори шкіл, коледжів та ін. По-друге, системі освіти властива спеціалізація різних видів діяльності як обов'язковий компонент формальної організації. Учителі, як і викладачі вnz, розрізняються згідно з досліджуваними предметами, основними або допоміжними дисциплінами. Вnz, коледжі й, у меншій мірі школи, спеціалізуються відповідно до своїх освітніх і професійних програм. Крім того, у вnz існує чітка статусна ієрархія викладацьких посад і звань: асистент, старший викладач, доцент, професор. Як і в будь-якій складній формальній організації, існують можливості для професійної кар'єри, обіймання вищої соціальної позиції.

Третій момент, що зближує освіту з формальною організацією, полягає в стандартизації навчального процесу: у кожному навчальному закладі є типові (обов'язкові) навчальні плани з різних дисциплін, процес навчання поділений за семестрами і навчальними роками, кожний навчальний день має свій графік занять. Діяльності викладача значною мірою властиві елементи адміністративного управління: він організує й скеровує навчальний процес у групі. В освітніх установах, як організаціях формального типу, важливу роль відіграють неформальні інтимно-довірчі відносини (як серед викладачів, так і серед учнів), що суттєво впливають на навчально-виховний процес.

Формування системи освіти за принципами складної формальної організації має безсумнівні переваги, серед яких слід зазначити такі: підвищення ефективності її функціонування через вузьку спеціалізацію викладачів і координацію різних типів педагогічної діяльності; диференційована й інтегрована система соціальних позицій, чітко визначений обсяг повноважень і обов'язків адміністрації, викладачів і учнів та ін. Іншим позитивним моментом формальної організації освіти є координація і взаємозв'язок різних рівнів управління, що дозволяє ефективно реалізувати державну політику в галузі освіти.

Водночас реальна практика діяльності шкіл і вузів свідчить про те, що їм притаманні унікальні особливості, які відрізняють їх від формальних організацій традиційного типу. Так, управління вищою школою передбачає наявність «академічних свобод», верховна «законодавча влада» тут належить вченій раді, що обирає ректора, призначає вчені ступені й звання, здійснює процес конкурсного добору на викладацькі посади.

Інша важлива особливість системи освіти полягає в тому, що процес соціальної взаємодії двох основних фігур — учителя й учня — не може бути плідним і ефективним, якщо він відбувається в межах формально трактованих нормативних вимог до цих соціальних ролей. Тут важливе місце належить «суб'єктивному чиннику», здатності вчителя до емпатичного співпереживання, розуміння внутрішнього світу учня, кола його інтересів, життєвих орієнтацій та ін. [5].

Однією з традиційних проблем соціологічного аналізу освіти є вивчення її взаємодії із соціальною структурою суспільства, системою соціальної стратифікації. Дослідження соціологів високорозвинених країн свідчать про те, що місце класу в системі соціальної стратифікації істотно впливає на освітні орієнтації та мотивацію дітей і їх батьків. У представників нижчих класів, до яких звичайно належать соціальні групи малокваліфікованих робітників, ціннісні орієнтації на здобуття освіти набагато менше виражені, ніж

у представників середніх класів. Перші набагато менше стурбовані навчанням дітей у школі, перспективою вступу до ВНЗ. Діти, вихідці з нижчих соціальних прошарків, мають невисокий рівень бажань, їх майже не цікавлять професійна кар'єра і «шлях нагору». Навпаки, діти, що належать до середнього класу, мають високий рівень сподівань, їм властивий «синдром досягнення», тобто свідомо орієнтація на досягнення, кар'єру, успіх у житті [18]. Таке ставлення до освіти різних соціальних прошарків спостерігається й у країнах, що розвиваються.

Цим негативним тенденціям має протистояти активна позиція викладачів і гуманітарної інтелігенції, які розробляють нові методи і прийоми гуманістичної освіти й виховання учнів, що прагнуть захистити духовний світ дитини від негативного впливу соціального середовища. Система освіти є одним із головних соціальних і моральних «bastionів» будь-якої країни, здатним консолідувати націю, найважливішим інструментом успішного здійснення соціально-економічних реформ.

Висновки. Таким чином, аналіз процесів еволюції змістовних та функціональних парадигм освітньої системи, зокрема в культурно-мистецькій галузі, у контексті сучасних соціальних трансформацій свідчить, що освіта для глобалізаційної цивілізації є в інформаційному суспільстві певним способом життя й являє собою шлях людства у майбутнє. Водночас в умовах інформаційного суспільства докорінно змінюються зміст освіти, її соціальна, соціологічна, культурна, економічна, екологічна та інші функції. При цьому формування інституту освіти як соціальної системи відіграє дедалі більшу роль у формуванні людини, суспільства та їх культури в цілому в умовах глобалізації.

Список використаних джерел

1. Ананьев М. А. Образование и научно-технический прогресс / М. А. Ананьев. — М., 1992. — 412 с.
2. Колесниченко Л. Ф. Эффективность образования / Л. Ф. Колесниченко, В. Н. Турченко, Л. Г. Борисова. — М. : Педагогика, 1991. — 269 с.
3. Колесниченко Л. Ф. Эффективность образования / Л. Ф. Колесниченко, В. Н. Турченко, Л. Г. Борисова. — М. : Педагогика, 1991. — С. 39.
4. Комаров М. С. Социальный институт / М. С. Комаров, М. А. Яковлев // Социология : слов.-справ. — М., 1990. — Т. 1. — С. 157–158.
5. Невский Н. А. Субъективный фактор в педагогической деятельности / Н. А. Невский // Педагогика. — 1992. — № 5. — С. 13–19.
6. Смелзер Н. Социология : учеб. пособ. : пер. с англ. / Н. Смелзер ; науч. ред. В. А. Ядов. — М. : Феникс, 1994. — 687 с.

7. Солдаткин В. И. Современная образовательная политика: социальные императивы [Электронный ресурс] / В. И. Солдаткин. — Режим доступа: <http://www.ido.ru>. — Загл. с экрана.
8. Соловов А. В. Дистанционное обучение как новая форма образовательных услуг: (аналитический обзор состояния ДО в мире) [Электронный ресурс] / А. В. Соловов. — Режим доступа: <http://cnit.ssau.ru/do/index.htm#Content>. — Загл. с экрана.
9. Частник С. В. Міжнародна діяльність ХДІК у сфері бібліотечно-інформаційної освіти / С. В. Частник, В. М. Шейко // *Культура України* : зб. ст. / Харків. держ. ін-т культури. — Харків, 1996. — Вип. 3. — С. 4–9.
10. Шейко В. М. Вища освіта в країнах Заходу : соціальні та етичні аспекти / В. М. Шейко // *Харків. держ. акад. культури*. — Харків : ХДАК, 1999. — 152 с.
11. Шейко В. М. Від техногенної цивілізації до інформаційної: виробництво та використання послуг та знань / В. М. Шейко // *Вісн. Кн. палати*. — 2000. — № 4. — С. 21–23.
12. Шейко В. М. Дистанційна освіта в США / В. М. Шейко // *Новий колегіум*. — 2000. — № 5. — С. 31–35.
13. Шейко В. Н. Дистанционное образование: проблемы и перспективы / В. Н. Шейко, Г. Г. Асеев // *Інформаційна та культурологічна освіта на зламі тисячоліть : матеріали міжнар. конф. до 70-річчя ХДАК* / Харків. держ. акад. культури. — Харків, 1999. — Ч. 1. — С. 3–19.
14. Шейко В. М. Значення міжнародного співробітництва у підготовці бібліотечно-інформаційних фахівців / В. М. Шейко // *Вісн. Кн. палати*. — 1997. — № 4. — С. 28–29.
15. Шейко В. М. Інтернет в Харківському державному інституті культури / В. М. Шейко, Г. Г. Асеев // *Вісн. Кн. палати*. — 1997. — № 3. — С. 24–37.
16. Шейко В. М. Концептуальні основи переходу від традиційного до онлайнового та дистанційного навчання (з досвіду університетів США і Канади) / В. М. Шейко // *Вчені зап. Харків. гуманіт. ін-ту «Нар. укр. акад.»*. — Харків, 2001. — Т. 7. — С. 142–152.
17. Шейко В. М. Освіта в інформаційній цивілізації / В. М. Шейко // *Вісн. Кн. палати*. — 2000. — № 9. — С. 17–19.
18. Banks D. *The Sociology of Education* / D. Banks. — London, 1978. — 288 p.
19. Sheiko V. N. *International Seminar on Problems of Transformation of Higher Education in the Field of Library and Information Science* / V. N. Sheiko, S. V. Chastnyk, G. G. Aseev // *EUCLID Newsletter*. — Copenhagen, 1995. — № 8, July. — P. 7–9.
20. Swift D. *The Sociology of Education* / D. Swift. — London, 1969. — 384 p.

References

1. Ananyev M. A. *Obrazovaniye i nauchno-tekhnicheskiy progress* / M. A. Ananyev. — M., 1992. — 412 s.

2. Kolesnichenko L. F. Effektivnost obrazovaniya / L. F. Kolesnichenko, V. N. Turchenko, L. G. Borisova. — M. : Pedagogika, 1991. — 269 c.
3. Kolesnichenko L. F. Effektivnost obrazovaniya / L. F. Kolesnichenko, V. N. Turchenko, L. G. Borisova. — M. : Pedagogika, 1991. — S. 39.
4. Komarov M. S. Sotsialnyy institut / M. S. Komarov, M. A. Yakovlev // Sotsiologiya : slov.-sprav. — M., 1990. — T. 1. — S. 157–158.
5. Nevskiy N. A. Subyektivnyy faktor v pedagogicheskoy deyatel'nosti / N. A. Nevskiy // Pedagogika. — 1992. — № 5. — S. 13–19.
6. Smelser N. Sotsiologiya : ucheb. posob. : per. s angl. / N. Smelser ; nauch. red. V. A. Yadov. — M. : Feniks, 1994. — 687 s.
7. Soldatkin V. I. Sovremennaya obrazovatel'naya politika: sotsialnyye imperativy [Elektronnyy resurs] / V. I. Soldatkin. — Rezhim dostupa: <http://www.ido.ru>. — Zagl. s ekrana.
8. Solovyev A. V. Distantcionnoye obucheniye kak novaya forma obrazovatel'nykh uslug: (analiticheskiy obzor sostoyaniya DO v mire) [Elektronnyy resurs] / A. V. Solovyev. — Rezhim dostupa: <http://cnit.ssau.ru/do/index.htm#Content>. — Zagl. s ekrana.
9. Chastnyk S. V. Mizhnarodna diialnist KhDIK u sferi bibliotечно-informatsiinoi osvity / S. V. Chastnyk, V. M. Sheiko // Kultura Ukrainy : zb. st. / Kharkiv. derzh. in-t kultury. — Kharkiv, 1996. — Vyp. 3. — S. 4–9.
10. Sheiko V. M. Vyshcha osvita v krainakh Zakhodu : sotsialni ta etychni aspekty / V. M. Sheiko // Kharkiv. derzh. akad. kultury. — Kharkiv : KhDAK, 1999. — 152 s.
11. Sheiko V. M. Vid tekhnohennoi tsyvilizatsii do informatsiinoi: vyrobnytstvo ta vykorystannia posluh ta znan / V. M. Sheiko // Visn. Kn. palaty. — 2000. — № 4. — S. 21–23.
12. Sheiko V. M. Dystantsiina osvita v SShA / V. M. Sheiko // Novyi kolehium. — 2000. — № 5. — S. 31–35.
13. Sheyko V. N. Distantcionnoye obrazovaniye: problemy i perspektivy / V. N. Sheyko, G. G. Aseyev // Informatsiyana ta kulturologichna osvita na zlami tisyacholit : materialy mizhnar. konf. do 70-richchya KhDAK / Kharkiv. derzh. akad. kulturi. — Kharkiv, 1999. — Ch. 1. — S. 3–19.
14. Sheiko V. M. Znachennia mizhnarodnoho spivrobitnytstva u pidhotovtsi bibliotечно-informatsiinykh fakhivtsiv / V. M. Sheiko // Visn. Kn. palaty. — 1997. — № 4. — S. 28–29.
15. Sheiko V. M. Internet v Kharkivskomu derzhavnomu instytuti kultury / V. M. Sheiko, H. H. Asieiev // Visn. Kn. palaty. — 1997. — № 3. — S. 24–37.
16. Sheiko V. M. Kontseptualni osnovy perekhodu vid tradytsiinoho do onlainovoho ta dystantsiinoho navchannia (z dosvidu universytetiv SShA i Kanady) / V. M. Sheiko // Vcheni zap. Kharkiv. humanit. in-tu «Nar. ukr. akad.». — Kharkiv, 2001. — T. 7. — S. 142–152.
17. Sheiko V. M. Osvita v informatsiinii tsyvilizatsii / V. M. Sheiko // Visn. Kn. palaty. — 2000. — № 9. — S. 17–19.
18. Banks D. The Sociology of Education / D. Banks. — London, 1978. — 288 p.

19. Sheiko V. N. Internathional Seminar on Problems of Transformation of Higher Education in the Field of Library and Information Science / V. N. Sheiko, S. V. Chastnyk, G. G. Aseev // EUCLID Newsletter. — Copenhagen, 1995. — № 8, July. — P. 7–9.
20. Swift D. The Sociology of Education / D. Swift. — London, 1969. — 384 p.

■ UDC 378.013.78:130.2

Sheyko V. M., Doctor of Historical Sciences, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

EVOLUTION OF THE INFORMATIVE AND FUNCTIONAL PARADIGMS OF EDUCATION IN THE CONTEXT OF CURRENT SOCIAL, CULTURAL AND ART TRANSFORMATIONS

The aim of this paper is to examine the processes of evolution of the informative and functional paradigms of education in the context of social, cultural and art transformations.

Research methodology. The main principles and methods in the research of evolution of the informative and functional paradigms of education in the context of current social, cultural and art transformations are the principles and methods of culturological nature. The author has simultaneously used methods of comparative analysis. These methods and principles have made it possible to analyze the main evolution processes of the informative and functional paradigms of education in the context of current social, cultural and art transformations.

Results. The author has identified the impact of educational processes in modern globalization-civilization context on formation of information society and contemporary person. It has been found that education in the sphere of culture and art forms the basis for further development of society.

Novelty. The author has proved the significance of education for developing the present as well as the future of modern globalized civilization, and the impact of the informative and functional paradigms of education in the context of current social, cultural and art transformations on the process of evolution.

The practical significance. The information contained in this paper may be used not only for further research of the above mentioned problems but also in the educational process at the institutions of higher education, especially in the area of cultural studies and art as well as the humanities in general.

Key words: informative and functional paradigms of education, sociology of education, culture, art, evolution, social transformation of education.

Надійшла до редколегії 12.01.2016 р.